

Az Árpád-kor vége

Kristó Gyula: *Az aranybullák évszázada* (Gondolat, 256 old.)

Nem egy aranybulla volt, hanem több — nyújt új információt a nagyközönségnek már címadásával is népszerű összefoglalásában *Kristó Gyula*. Könyve Magyarország tizenharmadik századi történetéről tudósít. Benne alig néhány olyan esemény szerepel, amelyekbe fogódzkodva el tudja rendezni új ismereteit az olvasó. Ilyen — a hagyományos felfogástól kevéssé eltérően bemutatott, általánosan ismert — esemény Bánk bánék mozgalmát, az Aranybulla kibocsátását, a tatárjárás; vagy az uralkodók közül IV. Béla és IV. (Kun) László jellemzése. A részletesen előadott eseménytörténet további mozzanatai éppúgy, mint a történések magyarázatai annyi figyelmet követelő újdonsággal szolgálnak, hogy a könyv még színesebb előadás esetén, stílári dőccenők nélkül se lenne könnyű olvasható.

Szerkezetnek Kristó az időrendet választotta. A főbb politikai események valósággal ismétlődőknek tetszenek: a mindenkori hercegek részt követelnek a királyi hatalomból, a mindenkori király taktikázik a főúri klikkek között (birtokadományozásra kényszerül, birtokot venne vissza), hadjárat indul Keletre, Délre és Nyugatra, majd támadás jó ugyanonnan. Múltan emelkedik ki ebből a folyamatból századokra ható jelentőségével az 1222-es Aranybulla és az ezt módosító bullák kibocsátását kikényszerítő tömegmozgalom. Valóban az aranybullák százada a tizenharmadik: maradandó hódítások nélkül, a dinasztia kihalásával, majd két évszázad múltán a középkori magyar állam széthullásával e század egyetlen öröksége az az eszmei hagyaték, amelyet az Aranybulla jelentett. A nevezetes, 1222. évi oklevél nem volt nemzeti alkotmány. De nem véletlen, hogy azzá „fejlődött” a századok során. (Híres ellenállási záradékára majdnem négy évszázad múltán, 1606-ban hivatkoztak először!)

A belpolitika hátterében — Kristó elemzése szerint — a várbirokokra alapozott királyi hatalom gyengülése, illetve a világi nagybirtok erősödése, országbomlasztó tevékenysége áll. A király — hatalma fenntartása, a bárók hűségének biztosítása érdekében — birtokadományozásra kényszerül. Ezzel viszont saját hatalmi bázisát szűkíti, s önnön szolgálatnőjét idegeníti el. A folyamat eredménye elmentés az uralkodói szándékkal: a király szegényedik, hatalma gyengül, s a nagybirtokosok hovatovább szembefordulnak vele. A csoportokra, klikkekre bomló nagybirtokos tábor egymással is hadakozik; már csak egymás rovására tudják birtokaikat gyarapítani. A főúri érdekcsoportok a dinasztia egy-egy tagja körül tömörülnek: a felszínen a trónon ülő és az „ifjabb” (trónt öröklő) király, vagy az uralkodó és a trónkövetelő küzdelme folyik. A valóságban a területileg, etnikailag vagy véletlenszerűen csoportosuló és gyorsan bomló bárói csoportok küzdenek a nagyobb hatalomért és birtokokért.

Ebbe a harcba szólnak bele a külhatalmak. A német-római birodalom — belső küzdelmeitől, erejé-

től függően — évszázadok óta újabb kísérleteket tesz, hogy határait keletebbre tolja. Figyelemre méltóbb és egyre erőteljesebb az az egyedül hatékonynak mutatkozó külpolitikai beavatkozás, amely egy-egy észak-, közép- és dél-itáliai város nevével fémjelezhető: Vencellével, Rómáéval és Nápolyéval. A Morosinik, a pápák, vagy az Anjouk körül tömörültek a főúri csoportok is a század végén: mintha e három város küzdelme egymással a magyarországi hegemoniáért.

Halványabban rajzolódik ki előttünk a magyar külpolitika, az Árpádok európai orientációja. Igaz, a gyengülő államhatalom jelentős külpolitikai aktivitást nem tett lehetővé, de a hódító háborúk céljainak elemzése, a dinasztikus házassági politika, a közép-európai hegemoniáért folytatott harcok nemcsak bekezdéseket, külön fejezetet is érdemelt volna. Így bizonytalan, hogy miért folyik olyan erős küzdelem a Habsburgok, a Přemyslek és az Árpádok között a térség birtoklásáért. Kizárólag a hódítás, esetleg belső válságok levezetése lenne a cél? A keleti és a balkáni hódításoknál a vallási-ideológiai motiváció, az egyházi és világi érdekek találkozása nyilvánvaló. De vajon a dinasztikák mellett — a könyv előadása szerint csak az ország romlását előidéző — bárói csoportoknak nem voltak-e külpolitikai céljaik is? Nem erre utal az a tény, hogy *krónikát íratnak?*

Kérdéseink legtöbbje eddig az olvasottak továbbgondolásából fakadt. De vannak olyan kérdések is, amelyeket a szerző helyett kell feltennünk, mert teljes egészében elmaradtak a szigorúan kronológikus bemutatásból. Szívesen megállunk volna például az események sorában egy időre, hogy állapot szerű rajzot kapjunk arról, hányan is élhettek akkor a Kárpát-medencében. Érdekelne volna, hol helyezkedett el az ország fővárosa, milyen volt az úthálózat, melyek voltak a fejlettebb területek (a politikai történetből a Drávántúl fontossága tűni ki — véletlen ez?), milyen volt a birtok vagy a trón öröklésének rendje.

Persze enélkül is szomorú képet mutat Magyarország tizenharmadik századi története. A korábbi, dinasztikus korszakolás elfedte, hogy a század derekán megindult az államhatalom bomlása, melyet a gyenge kezű uralkodók nem tudtak feltartóztatni.

Az Árpádok kihalása nem fordulópont — szögezi le Kristó Gyula. Könyvéből kitűnik, hogy a dinasztia vége egyenesen kedvező reményeket nyújtott a központi hatalom újjászervezésére. Az eddig magától értetődően trónra kerülő, s ezért csak véletlenül erős kezű uralkodók helyére most a trónkövetelők egész sora lépett. Közülük a legrátermettebbnek és a legtöbb külpolitikai támogatást élvezőnek sikerülhetett megtartani a trónt. Az ország a teljes bomlás állapotában érte meg a következő századot; s a dinasztia kihalásával erősödött az ország új társadalmi-gazdasági alapokra helyezett konszolidációjának a lehetősége. De erről a Magyar História újabb kötetének kell beszámolnia.

Gergely András